

Mi a csoda az – egy nemzeti könyvtár?

Az alább következő esszé (persze a műfaji meghatározás nem a klasszikusokra, az igazi esszé nagy európai és magyar művelőire utal, a szót Hegedűs Géza értelmében, értelmezésében veszem, aki – tudvalevőleg – azt válaszolta az őt firtató kérdésre, mi az esszé, hogy „az ember írja, ami az es[s]zébe jut”), szóval ez az esszé meg kell hogy magyarázza a címét. Az ötlet Heideggertől való, ő adta egyik kis könyvének azt a címet: Was ist das – die Philosophie? Ismeretes, hogy szerkesztésükre vannak könyvek, filozófiai bevezetők, bölcséleti propedeutikák, a diszciplínát megmagyarázó munkák, amelyeknek németül az a címük, hogy Was ist die Philosophie? A heideggeri címnek a németből következő konnotációk okán az lehetne a fordítása, hogy Mi a csoda az – a filozófia? És a némethoni mester azért adta ezt a címet és nem a szokásos munkájának, mert valahogy egészen másként óhajtott meghatározni, kifejtetni, meg- és elmagyarázni, hogy micsodás dolog is a filozófia, mint a „rendes” címadású, szabályos munkák. A hasonlatnak azonban itt és ennyivel vége is van. E sorok szerzője egy kissé, vagy talán nagyon is, másként kívánna szólni a nemzeti könyvtárról, nemzeti könyvtárakról és köztük – kiemelten – a magyar nemzeti könyvtárról, az Országos Széchényi Könyvtárról, mint szokásos. Nem azért, mintha többet tudna róla, mint a kérdéskör szépszámu szakértői. Éppen ellenkezőleg. Azért meri előadni szabálytalan gondolatait (mindazt ami es[s]zébe jut), mert kevesebbet tud a témáról, mert annak – enyhén szólva – nem szakembere, mert felelőtlennek szabad, lehet lennie. És az alkalom is erre, ilyesmire – no nem jogosítja, de – ingerli, készíti. Hisz a kétszázadik születésnap ünneplése nem kell hogy feltétlenül csak és kizárólag a véres komolyság, szakmai egzaktuság és akribia jegyében teljék (noha persze teljen, telik is abban), lehet az ünnep ok a vidámságra és felhőtlen-felelőtlen gratulációra is.

Nos, a helyzet az, hogy igazán komolyan még soha senki nem vállalkozott a nemzeti könyvtár meghatározására, definíciójára, lényegének kimondására. Pedig hát beláthatatlanul sok munka foglalkozik a nemzeti könyvtár műfajával, szól a nemzeti könyvtárakról vagy egy-egy nemzeti könyvtárról. Ám a meghatározás egyik ilyen munkának sem erős oldala. Mondhatnánk: menekülnek a szerzők a meghatározás elől, és meg is van az okuk a menekülésre. A témakör egyik klaszszikusa, a wiesbadeni Rolf Kluth alapművében azt fejtegeti, hogy valójában nincs is nemzeti könyvtár. Ő nemzeti könyvtári rendszerről szól (das nationale Bibliothekssystem), amelynek része, néha talán szervező közepe a „nemzeti könyvtár” vagy a nemzeti könyvtárak, ám a lényeg ez a rendszer, és ez működhet, sőt működik is „központ” nélkül. (A szerző még nem a falak nélküli könyvtár, a virtuális könyvtár stb. jegyében vélekedik ilyenformán, ebben a vonatkozásban teljességgel hagyományos megközelítéssel él.) A következőket mondja: „A nemzeti könyvtári rendszer átfog minden könyvtárat és könyvtári rendszert egy szuverén állam ha-

tárain belül, amennyiben azok egymással rendezett, rendszerszerű kapcsolatban állnak. Teljességgel izolált könyvtárak tartozhatnak egy nemzet könyvtárügyéhez, de nem nemzeti könyvtári rendszeréhez. Még ennek a könyvtárügynek a struktúrája sem téveszthető össze egy rendszerrel. A rendszer minden körülmények közt szabályozott együttműködést tételez (regulierte Zusammenarbeit).” Éppen ezért nincs és nem lehet – szerinte – meghatározás, csak (?) leírás, csak (?) jellemzés, csak (?) történeti-szisztematikai beszámoló. (Ennek a gondolatmenetnek később igen nagy jelentősége lehet számunkra, most csak arra utalnék, hogy a leírás, a jellemzés, a történeti-szisztematikai beszámoló – számos fejtegetésre hivatkozhatnánk ebben a vonatkozásban – valamiképp a hagyományra utal, a hagyományt írja körül. Egyelőre rögzítsünk annyit, hogy a nemzeti könyvtár – ebben az összefüggés-láncolatban is – a hagyománnyal, mindegy, hogyan, miként értjük egyelőre a szót, van szoros, szervi összefüggésben.) De meghatározással szemben a nemzeti könyvtárakról szóló két klasszikus angolszász nagymonográfia (inkább persze tanulmánygyűjtemények, ám a monografikus feldolgozás igényével), a Maurice B. Line és Joyce Line által szerkesztett *National libraries* (1979) című opusz, és az ennek szerves folytatásaként koncipiált, ennek modern kiegészítéséül (is) tekinthető, ugyane szerzőpár által jegyzett háromkötetes munka is (*National libraries*, 1995). Már a bevezetőben ez olvasható: „A nemzeti könyvtárakat különösen nehéz definiálni (are surprisingly difficult to define), ezen kívül igen változatosak méreteikben, működésükben és funkcióikban. Némely országokban nincs éles határ a Nemzeti Könyvtárral, illetve a nemzeti könyvtárüggyel kapcsolatos tervezés között (*National Library planning and national library planning*) – ezen országokban kisebb vagy nagyobb mértékben a legkülönbözőbb könyvtárak betölthetnek nemzeti könyvtári funkciókat. Más országokban sem nemzeti könyvtár, sem nemzeti könyvtári szolgáltatások (*national library service*) nincsenek; sok helyen a nemzeti könyvtár távolról sem a legnagyobb vagy legtekélyesebb könyvtár; néhány szövetségi berendezkedésű országban (*federal nations*) pedig minden szövetségi államnak megvan a maga nemzeti könyvtára.” És ez csak a bevezetés, az egyes cikkek, tanulmányok vonatkozó utalásainak se szeri, se száma.

De nem jár el másként a nemzeti könyvtári tematika messze legjobb és legkorszerűbb összefoglalásának írója, Ferenczy Endré né se. (Az ő remek értekezése a *Kézikönyv*, természetesen a Horváth-Pappról van szó, harmadik kötetében található.) Ő így ír: „A köznapis szóhasználatban vagy a zszurnalisztikában többnyire „a nemzet könyvtáraként” szokták említeni. A szakmailag ugyan pontatlan megnevezésben a birtokos eset nemcsak a tulajdonjog hangsúlyozására utal, hiszen köztulajdonba, sőt a nemzet tulajdonába tartozik több más könyvtártípus is. A tulajdonviszony sokkal inkább egy nemzet írásban rögzített emlékeinek, múltjának letéteményesét jelenti, ami – ha nem is foglalja magában szakmai szempontból a nemzeti könyvtárak sajátos funkciórendszerének egészét – kifejezi legfőbb rendeltetését”. Érdemes figyelni a roppant ravasz fogalmazásmódra. Ferenczy né nem azt mondja, hogy „difficult to define”, hanem bírál egy definíciót és nem ad másikat, hanem... De hát nehéz (lehetetlen) definíciót adni, mutatja ezt a lexikonok (nem a könyvtártudományiak, hanem az általános lexikonok) esete is. A Magyar Nagylexikon egyszerűen fel sem veszi a nemzeti könyvtár címszót. Felveszi ugyan az Országos Széchényi Könyvtárat, itt azonban a nemzeti könyvtár kitétel már nem meghatározandó-kifejtendő-megmagyarázandó tétel, hanem épp

ellenkezőleg, ő maga a meghatározás terminusa („Országos Széchényi Könyvtár, OSZK (Bp.): Magyaro. nemzeti könyvtára” – csizmadia és kéjgáz!). Persze kérdés, jobb-e – mondjuk – a Meyers Lexikon „meghatározása”: „nagy általános tudományos könyvtár nemzeti feladatokkal (mit nationalem Aufgabem)”. Igen érdekes az egyébként a könyvtárakkal, könyvtárüggyel (is) igen alaposan foglalkozó The World Book Encyclopedia amerikai nagylexikon eljárása. Ő amúgy általában nem tud nemzeti könyvtárakról, kivéve Kanadát és (franciául jelölve a szót) Franciaországot. Még a Library of Congress (természetesen külön hosszú szócikket kapott) sem nemzeti könyvtár. Ő csak „a világ egyik legnagyobb és legértékesebb tudományos könyvtára”, amely persze hosszan jellemeztetik adatokkal, statisztikákkal, miegyébbel, ám hogy nemzeti könyvtár lenne, arról szó sem esik.

Természetesen nem a tudósokat, szakírókat, monográfiákat, értekezéseket, kézikönyveket és lexikonokat kívántuk „cikizni”. Csak arra szerettünk volna rámutatni, hogy nem lehet, nemigen lehet meghatározni, definiálni a nemzeti könyvtárat, a nemzeti könyvtárakat mint olyant, mint olyanokat. Ez pedig több dolgot is jelenthet. Azt is, hogy olyan kategóriáról van szó, melyhez nem rendelhető genus proximum (hisz akkor megadható lenne a differentia specifica), de hát nyilván nem erről van szó. Talán sokkal inkább arról, hogy – mint minden történelmi és szellemi (a kettő sokak szerint egymástól elválaszthatatlan kategória) jelenség – a nemzeti könyvtár is csak (?) leírható, jellemezhető, róla narráció mondható, de nem szorítható egy formális logikai definíció sovány-száraz keretei közé. Talán nem felesleges, nem teljességgel inadekvát ebben a vonatkozásban a nagy hermeneutikus filozófust, Paul Ricoeurt idézni (újabban sokan megtették épp ezzel a passzusával). Az idézet – persze – nem a nemzeti könyvtárról szól, de rá is érthető. E sorok szerzője szerint a szokásosnál is jobban érthető rá, egynél több okból kifolyólag. Az idézet a Symbolique et temporalité, Szimbolika és temporalitás (időiség) című tanulmányból való: „minden hagyomány az értelmezés kegyelméből él, ezen az áron áll meg, marad eleven. De a kétféle temporalitás kölcsönös összetartozása nem látható: hogyan íródik bele az értelmezés a hagyomány idejébe? Miért él a hagyomány csupán az értelmezés idejében és általa?”

A továbbiakban e Ricoeur-idézet szellemében szeretnénk eljárni. Mindenesetre megkíséreljük.

Két OSZK-történet tanulságai

Nem hallottam ugyan még panaszt arra nézvést, hogy kevés, elégtelen lenne az Országos Széchényi Könyvtárról, a magyar nemzeti könyvtárról szóló írásművek, értekezések, tanulmányok, cikkek száma. Igaz, azt sem hallottam, hogy valaki sokallta volna őket. Az mindenesetre köztudalom, hogy aligha van könyvtár a világon, amelynek történetéről olyan magisztrális nagy történelmi monográfia született volna, mint az OSZK históriájának első, természetesen döntő szakaszáról, az alapítástól (1802) 1867-ig eltelt, többszörösen tagolt korszakról. Természetesen Berlász Jenő könyvéről van szó, és a jellemzésére használt kitétel (magisztrális), valamint annak könnyed odavetése, hogy „aligha van könyvtár a világon” éppenséggel nem tűnik túlzásnak. Berlász Jenő az egyik legfontosabb magyar történetiszkolának, a nagy Domanovszky-iskolának volt már egészen fia-

talon eminense, a legszebb reményekre jogosító tagja, aki nemcsak tüneményesen tehetséges és képzett volt, de tehetségét már igen ifjan objektiválta is, korai munkái a legnagyobb várakozásokat is indokolták, jogossá tették, és ha nem szól közbe a sors (Napóleon szerint a sors a politika, ezúttal is az volt), ma Berlász Jenőt minden bizonnyal kor- és pályatársa, Kosáry Domokos *mellett* tartaná számon a közvélekedés. De a sors, a politika közbeszólt, és Berlász Jenő nem történészként, hanem könyvtárosként kereste kenyerét. Viszont megírhatta az OSZK történetét. Nem valószínű, hogy ha történész maradhat, ezt a feladatot választja, vállalja (bár ki tudhatja), mindenesetre ez jutott osztályrészéül, ezt kellett megcsinálnia, és ő nem a könnyebbek végéről vette a dolgot. Igazi, mélyjáratú történészként fogott a feladathoz, és létrehozta azt a munkát, amelyet a fentiekben jellemeztünk röviden. Több mint félezer oldalon beszámolt a nemzeti könyvtár történetének több mint félszázados eseményeiről, jelenségeiről, *mindenről*, ami az alapítás óta 1867-ig ebben az intézményben történt, amit ez az intézmény produkált, ami ezt az intézményt jelentette. A Domanovszky-iskola pozitívista volt a szó legnemesebb, legátfogóbb értelmében, és Berlász Jenő nem tagadta meg valahai mesterét. Amikor könyve megjelent (1981) a pozitívizmus – már és még – éppen nem volt divatos. Ám Berlász, a szellemi rangjukra adók mindenkori étoszához híven, nem hangszerelte át munkáját, még a szlogenek, henye idézetek, pársoros „musz” utalások, jegyzetek (stb.) szintjén sem másfélre. Nem kacérkodott sem az ugyancsak gyanús és támadható, valamiképp mégis korszerűbbnek tűnhető szellemtörténeti stíllel, nem a még korszerűbbnek kikiáltott (és egyébként gyanakvással kevésbé övezett) művelődéstörténeti irállal, módszerrel, legkevésbé persze a marxizmust integrálta monográfiájába (azt egyáltalán nem integrálta). A tényeket kutatta és azokat prezentálta – hallatlan pontossággal és elképesztő mennyiségben, mérhetetlen sok dokumentumot először kutatva ki és hasznosítva, az összefoglalások, szintézisek szokásos eljárás módjától szuverén függetlenségben egyszerre adva minuciózus anyagfeltárást és összegzést, kútfőközlést és forráselemzést, valamint összképet. Olyan összképet, amely éppen a források szavait és tényeit nyújtotta. Megelőlegezte Berlász Jenő ebben a nagyszerű könyvében az újpozitívizmus szinte minden lényeges vonását, még azt is, hogy egyszerűen nem reflektált saját módszerére. Nem mondta meg mit csinált, nem adott módszertant és metodikai önjellemzést. Csak az anyagát prezentálta, de azt aztán minden vonalon és minden vonatkozásban. Igen jellemző, hogy miként indul a hatalmas opusz, mik az első szavai, mondatai: „1802. augusztus végén és szeptember elején zsenge időszaki sajtónkban tudósítás jelent meg egy kizárólag »hazai« állományú nyilvános közönyvtár életre hívásáról. Az eseményt legbővebben a Magyar Hírmondó. ez a Bécsben megjelenő magyar nyelvű újság ismertette... a következőket jelentette. Gróf Széchényi Ferenc »mindkét magyar hazában már elhíresedett, nagy fáradtsággal és sok költséggel szerzett ritka gyűjteményeit, melyek könyvekben, kézírásokban, képekben, címerekben, mappákban s pénzekben állanak, példás hazafisággal a magyar haza közhasznára ajánlotta és ajándékozta«. Közölte a cikk egyszersmind azt is, hogy József főherceg nádor közbenjárására, a király a haza nevében elfogadta a felajánlást...” Ha van in medias res kezdés, felütés, indítás, hát ez az. És ne gondolja a Berlász művét nem ismerő olvasó, hogy az indítás, felütés után azután rátér a szerző a környüállásokra. Természetesen igen alaposan és sokoldalúan szól Széchényi Ferenc személyéről, könyvgyűjtési indítékairól,

konkrét gyűjtési tevékenységéről, arról, hogy kik segítették ebben, milyen munkatársai voltak, hogyan adta ki még magánkönyvtára katalógusát, milyen reakciókat (persze dicséreteket) aratott ezzel, milyen szakrend szerint készült a katalógus, milyen könyvvállományt tükrözött (hány 30 lap fölötti könyv, hány 30 lap alatti füzet, hány egyleveles nyomtatvány volt benne 1798-ban stb.) és így tovább, minuciózus részletességgel a tények, a tények és a tények. E sorok írója a mű megjelenése idején – minden csodálata ellenére – úgy vélte, egy OSZK-történetnek valahogy egészen másként kellene – legalább – kezdődnie. Valahogy úgy, hogy meghatározatják, mi is a nemzeti könyvtár, milyen típusai, válfajai voltak akkortájt szerte a világban, mit ismert ezek közül Széchényi, mit és miért választott mintául, hogyan illeszkedett az ő elképzelése a nemzeti könyvtári koncepciók közé, a világhelyzethez képest milyennek koncipiáltatott és azután, milyennek, milyenné alakult a magyar nemzeti könyvtár, későbbi útjai hogyan viszonyultak a nemzetközi, az európai trendekhez, miért alakult ugyanúgy, mint azok, vagy miben és miért tért el tőlük stb. Én azt hittem – akkor -, hogy, miként Hegel mondotta-tartotta volt, az igazság az egész, nem a rész. Berlász nem így vélekedett. Az ő munkájára is érvényes az, amit egyik filozófusunk úgy fogalmazott meg, hogy: „A modern történetírás építményének záróköve, Emmanuel Le Roy Ladurie remekműve, a Montailou végül is ennyit mond: így volt; ehhez képest Hérodotosz reflektált és filozofikus. Ha minden jelentős szellemi tartalom kultúra-immanens, akkor a megértés csak teljes rekonstrukció árán lehetséges és abban a hitben, hogy ez a teljes rekonstrukció lehetővé teszi számunkra, hogy az időben vagy térben távolit mint jelenlevőt éljük át, és ez az élmény, ce vécu, egyenértékű lehessen a régiek vagy távoliak élményével. Ha ebben nem hiszünk, nincs kommunikáció a kultúrák között, de ha igen, akkor minden tárgyilagosságra törekvő, távolságtartó elemzés és kritika lehetetlen.” Egyelőre tegyük el ezt a megjegyzést, később visszatérünk rá.

A napokban született egy másik, persze egészen más jellegű, más célzatú és igényű, ám szintén pazar szellemi színvonalú OSZK-történet, Somkuti Gabriella Az Országos Széchényi Könyvtár története 1802-1918 (2002). A kis remekmű elemzésére ezúttal nem kerítünk, nem keríthetünk sort, ám a belőle következő tanulságokra feltétlenül szükségünk van. Somkuti Gabriella könyve, jóllehet kétszer akkora időközt ölel fel mint Berlász munkája, alig 130 oldalas. A szerzőnek tehát, aki anyagának ugyancsak minuciózus ismerője, igen alaposan tömörítenie kellett mondanóját. Törődékét sorjáztathatja így is csak Berlász adatsorainak, ám – milyen jellemző – ő egészen másként indít. Nem azzal kezd, hogy mi történt 1802 novemberében (a tulajdonképpeni alapító aktusra ebben a hónapban került sor). Könyve első mondata így hangzik: „Magyarországon a 18. század közepére nagyjából befejeződött az a folyamat, mely a másfél évszázados török uralom alól felszabadult országrészeket a meg nem szállt területek vérkeringésébe újra bekapcsolta, azok fejlettségi szintjéhez közelítette...”. És ezt követően azt taglalja Somkuti Gabriella, hogy miként alakult a kulturális újjászervezés, mikor, hogyan jelentek meg az első szakkönyvtárak, milyen könyvanyag vált elavulttá, feleslegessé, milyen könyvanyag abszolút aktuálissá, milyen könyvtárak milyen könyvvállománnyal rendelkeztek, kik és miért és mit ajánlottak fel közcélra stb. Vagyis a szerző megteremti és ragyogóan, plasztikusan megjeleníti azt a – persze könyvtári, könyves – kontextust, amelyben a Széchényi-gyűjtemény létrejött, amelyben az alapításra sor került,

amelybe az szervesen beilleszthető, és amely egyúttal a mércét is szolgáltatja. Hisz csak e kontextusban mérhető le, értékelhető és értelmezhető, *mi is történt valójában*, miről is volt szó. Persze, mint említettük, csupán a könyves, a könyvtári és – legfeljebb a legtágabb, legáltalánosabb értelemben vett – történelmi, művelődés-történelmi kontextusról van szó. Nem kevés ez, sőt igencsak sok. De! Azt hisszük, azt hiszem, mindez kevés, mindez elégtelen annak érzékeltetésére, mi is volt, mit is jelentett – no nem a kortársak, nem a közvetlen érintettek számára, hanem a mi számunkra, a mi, egyelőre oly üres nemzeti könyvtári koncepciónk és hagyomány-értelmezésünk számára – az alapítás, a Bibliotheca Hungarica Széchényiano-Regnicolaris, avagy a Bibliotheca Hungarica Nationalis Széchényiana. Mert azért alapjában véve erről lenne szó.

E sorok szerzője úgy véli, nem mehetünk el szó nélkül amellett, hogy Széchényi Ferenc *patriotica, hungarica* könyvtárat alapított. Ma persze ez a tény több mint magától értődő, csaknem banális. Mert hisz ha nem is rendelkezünk nemzeti könyvtár-meghatározásokkal, definíciókkal, annál inkább bírunk funkciókatalógusokkal, leírásokkal, felsorolásokkal. A már idézett Rolf Kluth is, az angolszász tanulmány- és cikkszerzők is, Ferenczy Endréné is bőséggel részeltetnek minket ilyesmikben. „Első és legfontosabb funkciója [a nemzeti könyvtárnak természetesen], hogy gyűjtse a nemzeti írástermést (Sammlung des nationalen Schrifttums) és az államterület által produkált könyvtári anyagot (im Statsgebiet produzierten Bibliotheksmaterial)”. „On the subject of acquisitions of printed materiel published in a given country, it was agreed that the national library had the ineluctable responsibility of acquiring the whole of the national production...”, (a nemzeti könyvtárnak viselnie kell azt az elodázhatatlan felelősséget, hogy egy adott ország nyomtatott formában közétett publikációinak teljességét beszerzi...) illetve: „...egy nemzet írásban rögzített emlékeinek, múltjának letéteményesét jelenti, ami – ha nem is foglalja magában szakmai szempontból a nemzeti könyvtárak sajátos funkciórendszerének egészét – kifejezi legfőbb rendeltetését”. Ez és hasonló állnak minden funkció- és feladatkatalógus, -felsorolás élén, kiemelve, hogy ez a legfontosabb, ez az alapvető, ez a lényeg. Igen. Ma. A modern szakirodalom szerint. No de akkor? 1802 tavaszán és őszén? azokban az évtizedekben, amikor Széchényi a hungarikagyűjtést űzte szenvedelmesen? Vajon akkor is? Vajon oly magától értetődően? És vajon olyan módon-é, amiként azt ma a patriotikát, a hungarikumot (ezekről bírunk meghatározásokkal, definíciókkal bőségesen) tárgyaló munkákban olvashatunk? Nyilvánvalóan nem. De hát akkor miről volt szó?

Talán azért oly fontos ennek utánajárnunk, mert – lásd fent a hagyományokról szólva – e hagyományok „temporalitásából” bonthatjuk ki a mai „időiséget”. Azt, hogy mi a csoda is egy nemzeti könyvtár. Legalábbis a miénk.

A genezis mélyrétegei

Sem Berlász Jenő, sem Somkuti Gabriella nem tudja, nem is tudhatja, mely könyveket ismert, olvasott, studiózott alaposan saját gyűjteményéből Széchényi Ferenc. Mindketten valószínűsíthetjük, hogy azért a könyvek túlnyomó többsége „átment” a kezén, látta őket. Ez azonban – nemcsak azért, mert a kérdés eldönthetetlen, egyebek okán is – másodrangú. Tény, hogy az alább felsorolt néhány munka meg-

volt a gyűjteményben. Felsorolásuk természetesen nem henye ismeretközlés, jelentősége van. Lássuk őket: Csiba István: *Dissertatio historico-physica de admirandis Hungariae aquis*, Nagyszombat 1713; ugyanő: *Dissertatio historico-physica de montibus Hungariae*, Nagyszombat 1714; Pataki Ferenc: *Ortus et progressus variarum in Dacia gentium, ac religionum*, Kolozsvár 1730; Fasching Ferenc: *Vetus Dacia*, Kolozsvár 1725; ugyanő: *Nova Dacia*, Kolozsvár 1743; Köleséri Sámuel: *Theologia pacifica sive comparativa*, Nagyszeben 1709; ugyanő: *Auraria Romano-Dacia*, Szeben 1717; Huszti András: *Jurisprudentia hungarico-transsylvanica*, Szeben 1742 stb. Természetesen még hosszan sorolhatnánk a műveket, műcímeket. Arra azonban tán ennyi is elegendő, hogy felhívjuk a figyelmet arra, ami a szakembernek első pillantásra „beugrik”: az úgynevezett hon- és államismereti irodalom szerény magyarországi termékeiről, ennek a hatalmas – elsősorban német – korpusznak sokszor igencsak gyenge, néha plágiumtól sem ment hazai lerakatáról van szó. A hon- és államismereti irodalomnak hatalmas (persze elsősorban német) szakirodalma van. Fontosságát már a tizenkilencedik században (a romantika ihletésére) fölismerték, az idő múlásával azonban jelentősége egyre nőni látszik. Erről a jelentőségről (elsősorban Tarnai Andor és Wellmann Imre kutatásai jóvoltából) a magyar szakirodalom is sokat, igen sokat tud. Nem véletlenül. Hisz Bél Mátyás előzőiről, szerényen méltatlan, ám tisztos, egy hatalmas nemzetközi áramlatba szinte öntudatlanul, önkéntelenül bekapcsolódó, a folyamatosságot mégis, így is biztosító alkotókról, művekről van szó, egy lángelme szálláscsinálóiról. E dolgozat keretei közt persze oktalanság lenne Bél Mátyásról is szólni. Ám néhány megjegyzés elkerülhetetlen. A tizennyolcadik század legnagyobb tudósának (talán Pray állítható csak mellé) főművéről, a *Notitiae Hungariae novae historico-geographicarum* van szó. (Amelynek csak öt kötete jelent meg, a többi – szemelvényektől eltekintve – mindmáig kéziratban, a magyar tudományosság szégyenére.) Nos, ez a munka az egész nemzetközi hon- és államismereti irodalom egyik fő-fő műve. Magyarország teljes leírását tartalmazza, egységben látva és láttatva földrajzot (természetit és társadalmi), helyismeretet, történelmet, mezőgazdaságot, ipart, szorgalmat, szokásrendet, mentalitást stb. A nagy középkori summákra emlékeztetne, ha nem lenne mindenestül szigorúan empirikus, tapasztalati, forrásokra, kútfőkre alapozó és világi távolságra minden spekulációtól. Wellmann Imre írja Bél Mátyásról: „Adjának nekem – hangoztatta – kétszáz oklevelet történetünk két évszázadából, s páratlan eredményekkel fogok szolgálni a történet lényegének megismeréséhez. Az oklevél az a történetnek, ami a Biblia a teológusnak, az írott törvény a jogtudósoknak, a józan ész a filozófusnak. De túl azon, hogy részletes útmutatással szolgált: mely forráscsoportokat kell elkallódástól és elfeledéstől megmenteni, nemcsak másokat bízott történeti kútfők közkinccsé tételére, mindenekelőtt maga járt elől jó példával ebben, őt illeti az érdem a magyar történelem rendszeres gyűjtésének megindításában és megszervezésében. Az addigi, a közelmúltra vonatkozó, egyházi célú és jellegű adatgyűjtéstől lényeges vonások különböztették meg erőfeszítéseit: döntően világi emlékek megmentése a régmúltból is, részrehajlás és felekezetieskedés nélküli tárgyilagossággal, sokoldalúsággal, az eredet és a hitelesség kérdését eldöntő, előítéletektől mentes, alapos és józan kritika, s ezek fedezetével nyomtatásban való közzététel”. Persze nemcsak erről, főleg talán nem is erről van szó. Hanem az igényről, Magyarország (a szó persze Hungária értelmében veendő) leírásának, teljes leírásának csaknem teljesen beváltott igényéről. Ez az igény a hungaricagyűjtés

bázisa, kerete, eszköze és célja, kiindulópontja és értelme. Csak egy ilyen igénynyalábhoz képest, csak egy ilyen igénynyalábra vonatkoztatva van értelme hungaricagyűjtésről beszélni. Természetesen nem Bél Mátyás konkrét hatásáról szólnék. Nem arról, hogy Bél Mátyás világraszóló produkciója lobbantotta volna lángra Széchényi Ferenc fantáziáját, gyűjtőkédvét, hisz e gyűjtőkédv és ténykedés irányultságát sem Bél szabta Széchényi elébe. A múlt század egyik legnagyobb filológusa, az orosz Zsirmunszkij okkal különböztetett genetikussá és tipologikus analógia közt. Én csak azt szeretném valószínűsíteni, hogy az a hon- és államismereti irodalom, az a komplex és komplett földrajz–helytörténet–történetírás (az ember kísértésbe esik modern műfajok felvételére is, jóllehet a szakirodalom idegenkedik az ilyesmitől, és még a külföldi beszámolók is óvakodnak az ilyesmi kapcsán akár leíró szociológiaiáról, akár kulturális antropológiáról szólni, pedig hát tulajdonképpen arról van szó) amit Bél Mátyás és kicsiben előzői, valamint a legkülönbözőbb – elsősorban német – kortársai (az ún. pietista iskolák neveltjei) műveltek, az volt – már mindegy, hogy mennyiben tudatos és filológiaiilag verifikálható vagy egyszerűen csak tipológiai értelemben vett, mondjuk módszertanilag feltételezhető – analogonja, elődje és mintája a Széchényi értelemben vett hungarikagyűjtésnek.

És ez alapvető felismerésnek tűnik. Témánk legközepén vagyunk általa. Hogy megérzékíthessem, mire gondolok, egy hosszabb, de döntő jelentőségű passzust kell idéznem Szűcs Jenő egyik esszéjéből (ő nem á la Hegedűs Géza írta esszéit): A „modern nemzeti öntudatnak és érzésnek, a modern »nyelv- és kultúrnemzet« koncepciójának a tizenharmadik század előtti történelemben, a politikum szférájában nincs fogalmilag közvetlenül azonosítható előzménye vagy előképe. Bizonyos sporadikus elemei, »csírái« megosztottan élnek részben a »nemzetiségi« csoporttudatban, részben a rendi jellegű »nemzeti« öntudatban, a modern nemzeti öntudat azonban nem ezek valaminő mechanikus összegezése és »magasabb szintre emelése« révén jött létre, hanem mindkettő folytatásaként és egyszersmind tagadásaként, oly módon, hogy a modern nemzeti eszme és a nemzet modern koncepciója mindkettőt meghaladta. A modern (polgári) nacionalizmus minőségében és funkcionálisan más képlet, mint e történeti tudattartalmak, noha egy-egy elemében »hasonlít« azokra. (És pedig annál inkább, mennél kevésbé volt radikális a feudalizmus polgári tagadása és meghaladása valamely nemzeti társadalomban.) Közvetlenül a modern nemzeti tudat nem vezethető le e történeti tudattartalmakból, ahogy például a modern nemzeti állam sem a feudális államból, le kell tehát mondani a modern nemzeti tudat és patriotizmus »öszönös« megjelenési formáinak »felfedezéséről« a történelem tetszés szerinti századaiban, minthogy ez nem egyéb, mint egy fordított eljárás: saját kategóriáink transzponálása régi századokba, modern kívánságlista benyújtása a történelemnek. A szóban forgó történeti tudattartalmak mégis a történelem valóságos, objektív nemzeti aspektusának tényezői. Mennyiben? Olyan áttételesen, ahogy a feudális állam a modern nemzet előzménye és feltétele, noha a modern nemzeti állam fogalmi ellentéte. Egyetlen feudális uralkodó sem akart modern nemzeti államot csinálni (ha akart volna, sem tudott volna), s amilyen mértékben közeledett a feudális monarchia egy valóságos intézményi állam kritériumaihoz, annál inkább szembe került a társadalomban kialakult »nemzeti« tudattartalommal. (Az abszolutista uralkodók tevékenysége váltja ki a történelemben a leghevesebb »nemzeti« ellenállást.) A »nemzetiség« tömegei konzerválják az etnikumot, a nyelvet és a folklórt oly módon, hogy szüntelenül befogadnak és asszimilálnak idegen etnikai

elemeket és idegen nyelvi–kulturális hatásokat, hogy azokat egy sajátos és egyedi jellegű népi kultúrává egybeötvözve, az etnikum kontinuitását biztosítsák. A rendi »nemzeti tudat« funkciója is bizonyos kontinuitás megőrzésében áll, noha ennek genezise és fejlődése is – mint láttuk – fölöttébb »kozmodopolita« forrásokból táplálkozik; ez a biztosító a politikai kontinuitás megőrzésének (noha ez nem mérhető a modern nemzeti politika kategóriáival), számos történeti tradíció fenntartásának (noha ezek nem azonosak a nép hagyományaival), a nemzeti kultúra fejlesztésének (ide tartozik az egész régi magyar műveltség és a kialakuló irodalmi nyelv) és számos pszichikai sajátosság konzerválásának (még ha ezek jó része számunkra ma már nem is kívánatos). A modern »nemzet« mindezeknek folytatása és egyszerűsége meghaladása révén létezik. Amilyen romantikus dolog lenne mitizálni és konzerválni próbálni a parasztkultúrát, éppoly okatlan dolog lenne világosan nem látni, hogy a két forrás közül a sajátosan »nemzetit« a történelem századain át az újkorig elsősorban e rendi »nemzeti« faktor képezi, mely nálunk meglehetősen egyoldalúan nemesi veretű volt, mert még a nem nemesi rétegek is, amennyiben egy »nemzeti« jellegű politikai, történeti, kulturális öntudattal és a »nemzeti erényekről« való elképzelésekkel rendelkeztek, a nemességhez hasonultak. A történelem valóságos, objektív nemzeti aspektusának része minden, ami közvetlenül vagy közvetve beépült a jelenbe, azaz valamennyi olyan determináltság, mely a különböző struktúrákon átnyúlva az adott történelmi keretek közt a determináltságok bizonyos jellegzetes lineáris képletévé állt össze. Ez a »nemzeti történelem«, a szó szűkebb értelmében.”

Ehhez az idézethez, úgy vélem, nem kell kommentár. Az összefüggés Bél Mátyás koncepciója és nagy műve (a *Notitia*), Széchenyi hungarikagyűjtése (és nagy műve, az alapítás), valamint a struktúrákon átívelő determináltságok között – több metszetben bár – nyilván plauzibilis. Az azonban hosszabb tárgyalást igényelne, ha immáron nem is jut számára hely, hogy miként viszonyul ez a komplexum a nyugati nemzeti könyvtári fejlődési vonulatokhoz, trendekhez, és mi ennek az eltérésnek (mert hisz elsősorban eltérésről, méghozzá jelentősről van szó és nem párhuzamról, hasonlóságokról) az értelme, ma is – sőt elsősorban ma – fontos „hozadéka”. Egészen röviden, azt hiszem, a következőkről van szó. Ferenczy Endrénét idézem: „A nemzeti könyvtár eredetét gyakran már a kötelempéldány-szolgáltatást elsőként szabályozó, 1537-ben alkotott franciaországi királyi rendeletre vezetik vissza. Valójában a könyvtárípus létrejöttét a 18. század elejére tehetjük, ez a ma már klasszikusnak számító *Bibliothèque Nationale*, majd a *British Library* alapításának időszaka. Az alapítók célja egyértelmű volt: a polgárosodó társadalom és a fejlődő tudományos élet alappilléreként országuk legnagyobb tudományos kutatási bázisát kívánták megteremteni”. Tehát: legyen a – mondjuk így – nemzeti könyvtár az ország legnagyobb, leggazdagabb tudományos nagykönyvtára. Persze, Franciaországról, Angliáról lévén szó, egészen nyilvánvaló, hogy a legnagyobb tudományos könyvtár első helyen az anyaország amúgy is – egyébként több-kevesebb joggal valóban annak tartható – „vezető tudományosságú” saját (patriotika) anyagát tartalmazza túlnyomólag. De a patriotikagyűjtés, az országról qua országról szóló anyag gyűjtése mint olyan *nem* szerepel az első helyek egyikén. Későbbet lesz csak kiemelt pozíciója. Akkor – amikor, de ez már a modernitás, és persze az egyetemi, a szakkönyvtárak, a tudományos könyvtárak (stb.) konkurenciájának fejleménye – *csak* a tudománnyal, *csak* azzal, hogy a nemzeti könyvtár a legnagyobb (miben?), nem

lehet az élen maradni, nem lehet valódi, érdemi pozíciót tartani. De hát ez már a modernitás időszaka és dolga.

Ugrás a modernitásba, posztmodernitásba

Most ugrunk egy nagyot, és kihagyunk csaknem kétszáz évet az alapítás után. Miért is ne hagynánk ki ezt az időt? Hisz ami közben történt, köztudalom. Kialakult a modern nemzeti könyvtár a maga lajstromba szedhető és lajstromba oly sokszor szedett funkcióival. Felsorolni is sok őket. Csak ízelítőül néhány a legkülönbözőbb forrásokból, többek közt az OSZK főigazgatói pályázataiból, az UNESCO témába vágó szemináriumainak anyagából, a már idézett szakirodalom egyik-másik szerzőjének funkciósorjázataiból (stb.). Szóval a funkciók: *alapfunkciók*: a nemzeti irodalom gyűjtése, köteles példány, külföldi irodalom, nemzeti bibliográfia, katalógusok közreadása, kiállítások; *kívánható funkciók*: könyvtárközi kölcsönzés, kéziratok, könyvtári módszertani kutatás, *nem feltétlenül nemzeti könyvtári funkciók*: nemzetközi csere, többes példányok elosztása, kiadványok vakok számára, szakmai képzés, együttműködés más könyvtárakkal, könyvtári tervezés, a nemzeti kiadványtermés gyűjtése, archiválás, bibliográfiai számbavétel, külföldi irodalom gyűjtése, különgyűjtemények, a táruk feltárása, közvetítőfunkciók, központi szolgáltatások, központi katalogizálás, tárgyszójegyzék, folyóirat-katalógus; megőrzés–archiválás, hardverbeszerzés és szoftvertelepítés, digitalizálás, külföldi dokumentumok gyűjtése, köteles példány, tárolókönyvtár, szolgáltató könyvtár, tájékoztatás, kiadói tevékenység, desktop, osztott katalogizálás, központi szolgáltatások, könyvtári fejlesztés, nemzeti információs rendszer koordinálása, kéziratok gyűjtése, nemzeti dokumentumellátó rendszer központja, nemzeti információs központ, állományvédelem, hátrányos helyzetűek könyvtári ellátása, könyvtári-informatikai kutatás, állománygyarapítás, feldolgozás, bibliográfia, olvasószolgálat, központi szolgáltatások, kutatás, állományellenőrzés, kiállítások, rendezvények, kapcsolatok, gyűjteményfejlesztés, -tárolás, -megőrzés, -feltárás, gyűjteményhasználat, országos funkciók, infrastrukturális fejlesztés, tudományos kutatás, bel- és külföldi kapcsolatok, menedzsment stb., stb., stb.

Tohuvabohu ez a javából bizony, csakhogy nem a világ teremtése előtti zűrzavar tohuvabohuja, hanem az egyre gyarapodó, az alapfunkció(k)ra ráépülő, azt, azokat hovatovább eltakaró, elfedő, tán meg is semmisítő zűrzavar, amelyben persze nemcsak lehet, jó szokás is rendet teremteni. A legkönnyebb ezt a szakirodalomban lejsztolni, oly módon, hogy az egyes funkciók hierarchizáltak, csoportokba osztatnak, a csoportok fő- és alcímei alatt sorjáznak tömegével, az egyes hierarchiák pedig összehasonlíttatnak, egybevettetnek egymással, kitűnő alkalmat teremtve a szakírók éleselműségét próbára tevő újabb és újabb beosztásoknak, hierarchiáknak, azok előnyei és hátrányai, logikus rendje és laza könnyedsége súlyozásának, mérlegelésének stb. Nincs ma nemzeti könyvtár, amely éves jelentésében, küldetésnyilatkozatában, távlati vagy stratégiai tervében ne kínálná az akríbiának gyönyörűséges példatárait és szellemi csúsztermékeket. Bizonyos, hogy ma minden könyvtár és könyvtártípus közül a nemzeti könyvtár az, amely a legtöbb ilyen funkciót képes felvonultatni, annál is inkább, mivel korántsem kell csupán saját magára, valóban elvégzett vagy elvégzendő munkáira összpontosítania, pazarul szerepelhet

szervezőként, koordinátorként, szellemi fókuszként, közvetítő állomásként, Mädchen für allesként. Iróniánk persze túlzott és igazságtalan, de nem teljesen okatlan. Annál is kevésbé az, mivel a modernitás és kivált a posztmodernitás nemcsak – sőt elsősorban nem is – a funkciók megsokszorozódását hozta. Hanem azt a valamit, amit a virtuális könyvtár, elektronikus könyvtár, digitális/digitalizált könyvtár címszavakkal jelölhetünk. Ezekkel a problémákkal is szembesülnünk szükséges, ha csak kis időre is.

Mielőtt a nemzeti könyvtárakra konkretizálnánk ezt a komplexumot, egy igen bölcs idézetet lopnánk be soraink közé (a Kézikönyv harmadik kötetének szerkesztői előszavából): „Sokan jóslták a Gutenberg-galaxis és ezzel együtt a könyvtárak végét. Bűnbakként vagy éppen az írásos kultúrát elsöprő eszközként a számítógépet jelölték meg, mindenki a maga örömteli vagy aggodalmas vára-kozása szerint. A jóslatot már senki sem veszi komolyan. Hiszen ha a Szózatot vagy a Halotti beszédet digitalizálják, az alkotás még ugyanaz marad, létezési módja, az írás nem változik, csak a hozzáférés lesz könnyebb. A Gutenberg-galaxist és az őt eszközként használó gondolkodást más veszélyek fenyegetik. A közlésnek azok az igénytelen és egyre terjedő formái, amelyek nem kötődnek a fogalmi (elvont) és szabatos gondolkodáshoz. A jövő érdekében védekezni kell ez ellen, és a védekezés legfőbb eszköze a könyvtár. Ez az idők próbáját kiálló, megújulásra mindig kész, ősi és örökifjú intézmény”.

A fenti idézet nemcsak kiveszi a méregfogát a dolognak, amennyiben eleve elhatárolja témánkat azoktól a szörnyűséges jóslatoktól, rémképektől, amelyek nemcsak – végtére nagyon is primitív, legalábbis szellemi értelemben primitív – történetfilozófiák az egyre újabb és újabb „galaxisokról”, amelyek új világrendet, új lelki-szellemi struktúrákat, új mentalitást tételeznek digitalizáció, elektronizáció és virtualitás címszavak alatt, hanem – sokszor szó szerint is – a biológiai pokol-gepek valaha oly rettentő-vonzó sci-fi jövőképeit vázolják, vizualizálják élénk ebben a vonatkozásban. De nemcsak a Kézikönyv szerkesztői „teszik helyére” a dolgot. A kérdéskör egyik legjobb hazai szakértője, Sütő Péter is marginalizálja a problematikát, nyilván azért, mert tényleg ért hozzá. Ami megmarad ebből a komplexumban, feladatnak persze szinte beláthatatlanul óriási, projektnek fölülte nagyvonalú, ám nem egy újabb, minden eddigit a maga háta mögé, saját szférája alá utasító nővum, hanem eszköze, méghozzá korántsem egyetlen és korántsem legfontosabb eszköze annak, amiről eddig is szó esett.

Talán Tószegi Zsuzsanna metaforája lehet a legjobb eligazítónk: Noé bárkájáról van szó, erre a bárkára kell felvinni (digitalizálni) mindent, ami eddig fontos volt számunkra, vagyis a Föld teljes (lehetőleg teljes) állat- és növényvilágát. De nem a bárka a fontos (annak mérete, formája, technikai apparátusa stb. ugyanis vízözönfüggő), hanem az a világ, amelynek megmentésére, amelynek hordozására, amelynek otthonául Noé azt kifundálta. Ez pedig, sokszor utaltunk már rá, épp a hagyomány, a szó legteljesebb értelmében.

Végül is mi a csoda az – egy nemzeti könyvtár?

Emlékeztetnénk egy korábbi gondolatmenetünkre, a Bél Mátyásról (mostantól az ő neve is metafora a számunkra, a *teljes* országleírás, a *teljes* hagyományfel-

fogás és feltárás metaforája). Ezt a programot, az ebben a metaforában rejlő tartalmat vállalta fel Széchenyi Ferenc, tulajdonképpen ő tette a Bél Mátyás-i tettet és projektet átfogó metaforává, és ami még lényegesebb, az ő szellemi örökségét institucionalizálta. Valószínűleg először a nemzeti könyvtárak nemzetközi történelmében, megalkotva egy olyan modellt, amelyhez, jóval később, ha úgy tetszik csonkábban, nem teljes fogalmi tisztasággal vállalva fel a feladatot, a korábbi nemzeti könyvtárak is csatlakoztak, ha ezt a csatlakozást az újabb fejlemények (lásd funkciólajstromok!) elfedték, el is fedik mind a mai napig. Szokásunkhoz híven egy újabb idézettel szolgálunk, ezúttal a szellemi-történelmi világ kultikus nagymesterétől véve a textust. Wilhelm Dilthey írta volt A történelmi világ felépítése a szellemtudományokban című főművében: „Az emberiség – észlelésben és megismerésben felfogva – fizikai tény volna számunkra, és mint ilyen csak a természettudományos megismerés számára volna hozzáférhető. Mint a szellemtudományok tárgya azonban csak annyiban alakul ki, amennyiben emberi állapotokat megélünk, amennyiben ilyen állapotok életmegnyilvánulásokban kifejezésre jutnak, és amennyiben ezeket megértjük. Az élet, kifejezés és megértés ezen összefüggése pedig átfogja nemcsak azokat a mozdulatokat, arckifejezéseket és szavakat, melyekben emberek megnyilatkoznak, vagy azokat a tartós szellemi alkotásokat, melyekben az alkotó mélysége a felfogó számára megnyilvánul, vagy a szellem tartós objektíválódásait a társadalmi képződményekben, melyeken keresztül az emberi lényeg közös volta áttetszik és állandóan szemléletes és biztos számunkra: a pszichofizikai életegység maga is élmény és megértés ugyanezen kettős viszonya révén ismert, a jelenben ébred önmaga tudatára, az emlékezetben újra megtalálja magát mint múltat; amennyiben azonban állapotait megtartani és megragadni igyekszik, amennyiben figyelmét önmagára irányítja, érvényre jutnak az önmegismerés ilyen introspektív módszerének szűk határai: csak cselekvései, rögzült életmegnyilvánulásai s azoknak másokra való hatásai világosítják fel az embert önmaga felől; így csak a megértés kerülőútján tanulja meg önmagát megismerni. Hogy mik voltunk egykoron, miként fejlődünk és hogyan lettünk azzá amik vagyunk, azt abból tudjuk meg, hogy miként cselekedtünk, milyen életterveket szőttünk egykoron, mennyire voltunk hatékonyak valamely hivatásban, régi, nyoma veszett levelekből, régmúlt napokban rólunk kimondott ítéletekből veszünk erről tudomást. Röviden, a megértés folyamata az, melynek révén élet önmagáról a maga mélységeiben tisztába jön és másfelől magunkat és másokat annyiban értjük meg, amennyiben megélt életünket átvisszük a saját és idegen élet mindenféle megnyilvánulásaiba.”

Mi persze nem a szellemtudományokról értekeztünk eddigéig. (Bár, mint ebből az idézett passzusból is egyértelműen, minden erőltetés nélkül következik, van-e rokonabb, közelebb, egymással mélyebb szimbiózisban élő két instancia, mint szellem(tudomány) és nemzeti könyvtár, a szellem(tudománynak) ez az „objektívációja”? Ám ha a Dilthey-sorok egy-egy szavát módosítjuk, nem azt a választ olvashatjuk-e ki belőle, amit írásunk címe után várhattunk? Gondoljunk csak bele! Tartós szellemi alkotások – megnyilvánulás – szellem objektíválódása – társadalmi képződmények – emberi lényeg közös volta áttetszik – állandóan biztos (jelenlévő) számunkra – a jelenben ébred önmaga tudatára – az emlékezetben újra megtalálja a múltat – megragadni igyekszik – figyelmét önmagára irányítja – felvilágosítja az embert önmaga felől – régmúlt, kimondott ítéletek... stb., stb., stb.

Micsoda a nemzeti könyvtár? Hát ez, éppen ez. A miénk mindenestre – hála Széchényi zsenialitásának – éppen ez. Persze mutatis mutandis, amibe azt is bele kell, bele muszáj értenünk, hogy mindazt, amit a Bél Mátyás metafora nyomán „megragadtunk”, „bespájzoltunk”, el is kell olvasni. Vagyis feltárni a *teljes* anyagot, annak *teljes tartalmát*. A tartalomszolgáltatás nemzeti könyvtárra vetített programja ez, amelynek csak „kéregszintje”, felülete, nélkülözhetetlen, de sok szót nem érdemlő aspektusa, momentuma az ún. állományfeltárás és szomszéd vidékei. A hungarikagyűjtés a fenti értelemben tehát fundamentálisan kiegészül a hungarika-tartalomszolgáltatással. Ez nóvum (és nóvum az eszköztára is, amelynek szerves, de persze alárendelt része a digitalizálás), de hát, plus ça change, plus c'est la même chose. (minél inkább változik, annál inkább ugyanaz marad).

Vajda Kornél

Nemzeti könyvtárak a nagyvilágban

A nemzeti könyvtárak feladatai

A nemzeti könyvtár egy adott ország könyvtári rendszerének – ma divatos szóhasználattal élve – zászlóshajója. Ez akkor is így van, ha a nemzeti könyvtárakkal szemben a szakmának, a rendszer többi könyvtárának gyakran fenntartásai vannak. Nem csak magyar sajátosság az, hogy általában sokkal nagyobb költségvetési támogatást feltételeznek, mint amennyit valójában kap a nemzeti könyvtár – és ennek megfelelően az elvárások is nagyobbak vele szemben, mint amelyeknek körülményei folytán meg tud felelni. Ez persze nem jelentheti azt, hogy a nemzeti könyvtárakkal szemben nem kell a legmagasabb szakmai igényeket támasztani.

A nemzeti könyvtárak zászlóshajó szerepe alapeladataikból következik. Melyek is ezek?

A CDNL (Nemzeti Könyvtárak Igazgatóinak Konferenciája) 1999-ben, bangkoki ülésén a következő meghatározást fogadta el: „egy nemzeti könyvtár eredetileg az állam által (közvetve vagy közvetlenül) alapított intézmény, amely felelős az országból származó vagy a vele kapcsolatos hiteles örökség (elsődlegesen a publikált anyagok minden típusának) átfogó gyűjtéséért, bibliográfiai számbavételéért, megőrzéséért és hozzáférhetővé tételéért; és amely felelős lehet az ország könyvtárai hatékony és eredményes működésének elősegítéséért ... ezek a felelősségek formálisan rögzítettek, rendszerint törvényben. E meghatározás szempontjából egy ország szuverén, független államot jelent.”

Az IFLA Nemzeti Könyvtári Szekciója szerint a nemzeti könyvtárak felelősségi köre országról országra változó, de hasonlóak abban, hogy magukban foglalják a nemzeti dokumentumtermés kötelezpéldány-rendeletre alapozott gyűjtését (mind a nyomtatottét, mind az elektronikusét), annak katalogizálását és megőrzését és a központi szolgáltatásokat (tájékoztatás, bibliográfia, állományvédelem,